

*Лукіна Т.О.,
доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри управління освітою
Національної академії державного управління
при Президентіві України*
*Шошова А.Г.,
аспірант кафедри управління освітою
Національної академії державного управління
при Президентіві України*

Удосконалення механізмів державного управління спеціальними закладами для дітей з особливими освітніми потребами

У статті визначено проблеми функціонування системи спеціальних закладів для дітей з особливими освітніми потребами та недоліки існуючих механізмів державного управління цими установами. Проаналізовано й обґрунтовано наявність нерівних можливостей зазначених груп дітей у виборі видів освіти та освітніх послуг, недостатнє виконання спеціальними закладами функції соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. Доведено необхідність запровадження змін у способах, формах та засобах реалізації державного управління спеціальними закладами для дітей з особливими освітніми потребами. Обґрунтовано шляхи вдосконалення політичного, правового, структурно-організаційного, соціально-економічного, мотиваційного механізмів державного управління спеціальними закладами для дітей з особливими освітніми потребами.
Ключові слова: механізми державного управління, удосконалення механізмів державного управління, спеціальні заклади, діти з особливими освітніми потребами.

Lukina T.O., Shoshova A.G. The improvement of mechanisms of public administration in special institutions for children with special education needs

The article defines the problems in functioning of the system of special institutions for children with a special education needs and the disadvantages of their real mechanisms of public administration. It analyzes and substantiations the presence of unequal opportunities for these groups of children in choosing the various kinds of education and educational services, lack of specialized institutions which performing functions of socialization of children with special education needs. The article proves the necessity of implementing of changes in the ways, forms and means of realization of public administration in special institutions for children with special education needs. It is also substations the ways of improvement of political, legal, structural and organizational, socio-economic and motivational mechanisms of public administration in special institutions for children with special education needs.

Key words: the mechanisms of public administration, the improvement of mechanisms of public administration, the special institutions, children with a special education needs.

Лукина Т.А., Шошова А.Г. Совершенствование механизмов государственного управления специальными учреждениями для детей с особыми образовательными потребностями

В статье определены проблемы функционирования системы специальных учреждений для детей с особыми образовательными потребностями и недостатки существующих механизмов государственного управления этими учреждениями. Проанализировано и обосновано наличие неравных возможностей указанных групп детей в выборе видов образования и образовательных услуг, недостаточное выполнение специальными заведениями функции социализации детей с особыми образовательными потребностями. Доказана необходимость внесения изменений

в способы, формы и средства реализации государственного управления специальными учреждениями для детей с особыми образовательными потребностями. Обоснованы пути совершенствования политического, правового, структурно-организационного, социально-экономического, мотивационного механизмов государственного управления специальными учреждениями для детей с особыми образовательными потребностями.

Ключевые слова: механизмы государственного управления, усовершенствование механизмов государственного управления, специальные заведения, дети с особыми образовательными потребностями.

Постановка проблеми. Згідно з нормами вітчизняного законодавства в Україні прийнято відносити до категорії дітей з особливими потребами (дітей-інвалідів) лише осіб з психофізіологічними вадами (діти із затримкою психічного розвитку, порушеннями мови та іншими вадами), навчання яких здійснюється у спеціальних закладах. Відповідно до цього на початку 2014 р. чисельність дітей-інвалідів досягла 167059 осіб, або 2% усього дитячого населення України [13]. За європейською класифікацією до категорії дітей з особливими потребами потрапляють також діти біженців, сироти та інші категорії, у тому числі й діти тимчасово переміщених осіб. Розбіжності в термінології ускладнюють процедури обліку зазначеної категорії осіб і створюють певні юридичні колізії, що, у свою чергу, зменшує соціальну ефективність задіяних механізмів державного управління системою спеціальних закладів для дітей з особливими потребами (далі – спеціальні заклади). Саме тому загальна кількість дітей, які підпадають під широке визначення “з особливими потребами”, значно більша. За різними експертними оцінками таких дітей в Україні налічується щонайменше 330 тис.

Для забезпечення освітніх потреб дітей з особливими потребами в Україні функціонує система спеціальних закладів, які підпорядковані переважно Міністерству соціального захисту України. Аналіз сучасного стану функціонування системи спеціальних закладів свідчить про недосконалість механізмів державного управління ними та неефективність їх реалізації, що призводить до виникнення значної кількості проблем, які мають правовий, структурно-організаційний, соціально-економічний, фінансовий, мотиваційний та інші прояви. Саме ці обставини суттєво обмежують можливості спеціальних закладів повною мірою реалізувати свою основну соціальну функцію і забезпечити цим дітям успішну інтеграцію в соціум, а значить, посилюють фінансове навантаження на сферу соціального захисту, збільшують чисельність категорії соціально уразливого населення тощо. Більшість дітей з особливими потребами в Україні, перебуваючи вдома або в інтернаті, не отримує належної освіти, необхідних знань, умінь, навичок, які забезпечували б їм можливість нормальної адаптації до життя в суспільстві, здобуття певної професії, сприяли б саморозвитку, самореалізації, самовдосконаленню особистості в подальшому житті. Отже, такі діти виявляються невідповідними до життя у звичайному для пересічної людини сенсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти формування та реалізації механізмів державного управління освітою на національному та регіональному рівнях були предметом уваги дослідників різних наукових спеціальностей і галузей, зокрема, педагогіки, теорії менеджменту освіти, державного управління. Так, Т.Ярцевою досліджено механізми державного управління розвитком освіти [14], Ю.Журавльовою [3], С.Корнієнко [8] проаналізовано механізми формування та здійснення державної політики у сфері соціального захисту дітей з інвалідністю,

О.Поступною – механізми державного управління вищою освітою [11], Л.Паращенко – механізми державного управління загальною середньою освітою в контексті реалізації національної стратегії розвитку освіти [7] та інші аспекти формування та реалізації механізмів державного управління освітньою сферою. Окремі питання, пов'язані з організацією діяльності спеціальних закладів для дітей з особливими освітніми потребами з позицій педагогічних наук, а саме менеджменту навчальних закладів, організації навчального процесу, підготовки кадрів для цієї системи як в Україні, так і за кордоном вивчали В.Покась [10], М.Уїлл [15].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Незважаючи на те, що проблема вдосконалення системи та механізмів державного управління спеціальними закладами для дітей з особливими освітніми потребами (далі – ООП. – *Прим. автора*) є досить актуальною для України і має як теоретичне, так і практичне значення, її вивчення не перебувало в полі зору науковців. Недостатньо уваги приділялося дослідженню сутності та особливостей реалізації механізмів державного управління спеціальними закладами для дітей з ООП, аналізу структури чинних механізмів державного управління цими закладами як сукупності органів державного управління, заходів, засобів впливу на ці заклади з метою досягнення соціально значущих цілей розвитку, а також віднайденню способів удосконалення цих механізмів в Україні в сучасних суспільно-політичних умовах.

Мета статті полягає у визначенні проблем реалізації чинних механізмів державного управління спеціальними закладами для дітей з ООП та розробці й обґрунтуванні шляхів удосконалення зазначених механізмів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Із розвитком демократичного суспільства, яке гарантує право кожного громадянина на активну участь у житті цього суспільства, приходять і нове розуміння понять “інвалід”, “дитина з психофізичними вадами”, “дитина з порушеннями розвитку” та ін. Сьогодні всі ці визначення поступаються новому – “діти, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку”, яке стосується як інвалідності у важкій формі, так і помірних за ступенем порушень психофізичного розвитку. Отже, чинним стає термін “діти з особливими освітніми потребами”, який широко охоплює всі категорії учнів, чії освітні потреби виходять за межі загальноприйнятої норми. Це поняття насамперед стосується дітей з порушеннями психофізичного розвитку, зокрема дітей-інвалідів, дітей із соціально уразливих груп (наприклад вихованців дитячих будинків) та багатьох інших категорій.

Такий підхід пояснюється тим, що явище “недостатності” або “інвалідності” передбачає втрату або дефіцит фізичної та розумової спроможності. Але ж спроможність вчитися залежить не від стану окремих органів або ж їхньої фізіологічної функціональності, а, радше, від психологічної функціональності дитини. Таким чином, акцент зміщується від внутрішніх проблем дитини, що, у свою чергу, потребує особливої уваги з боку системи освіти, до самої системи освіти, до навчальних закладів та органів державного управління, які й покликані забезпечити всі необхідні умови, надати дитині підтримку в навчанні, визнати та розвинути її потенціал та задовольнити індивідуальні освітні потреби. У контексті нашого дослідження це означає пошук нових та вдосконалення чинних механізмів державного управління спеціальними закладами для дітей з ООП, які забезпечували б умови для реалізації цими закладами не лише соціальних, а й суто освітніх функцій,

створювали б комфортне освітнє середовище для дітей з ООП, сприяли б можливості ефективної соціалізації таких дітей.

За офіційними даними департаменту медичної статистики Міністерства охорони здоров'я України, в нашій державі 135 773 тис. дітей мають порушення психофізичного розвитку. Це становить 1,5% від загальної кількості дітей країни [1].

Як свідчать аналітичні матеріали, ці показники значно менші від середньосвітових. Зокрема, за даними Європейської академії з вивчення питань інвалідності, показник дитячої інвалідності (важкі дитячі патології) у розвинених країнах коливається у межах 2,5% від загальної кількості дітей. Крім того, ще близько 8% дітей мають психофізичні порушення, які спричинені розладами слуху, комунікації, інтелекту, поведінки, тощо.

Водночас дані психолого-медико-педагогічних консультацій, що функціонують в Україні, свідчать, що дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, в Україні понад 1 млн. Це становить 12,2% від загальної кількості дітей у країні [4]. Наведені статистичні дані значно відрізняються від показників офіційної медичної статистики, відповідають середньосвітовим показникам та мають неупереджений характер, оскільки зібрані оперативними службами, що надають допомогу на місцях. Така розбіжність у кількостях дітей зазначеної категорії свідчить про відсутність надійної бази достовірної статистичної інформації, яка давала б можливість сформулювати реалістичну картину щодо чисельного складу дітей з ООП відповідно до міжнародних показників та визначити відповідну структуру мережі спеціальних закладів. Усе це ускладнює можливість розробки в Україні адекватних та ефективних механізмів державного управління системою спеціальних закладів для дітей з ООП.

Після прийняття законів України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту” та затвердження Положення від 15 вересня 2008 р. № 852 [12] у батьків і дітей з'явилася можливість вибору різних форм навчання (у спеціальній школі, школі-інтернаті, навчально-реабілітаційному центрі, у корекційних класах при загальноосвітній школі, дитсадку-школі, надомного навчання, у формі екстернату та ін.). Досить поширеною у світі формою залучення до освіти дітей з ООП є інклюзивне навчання. Необхідно зазначити, що право дітей з відхиленнями в розвитку вчитися у звичайному класі загальноосвітнього навчального закладу закріплено в Україні на законодавчому рівні. Але, на жаль, більшість прогресивних ідей щодо організації такого навчання лише декларуються, а організаційно-правовий, соціально-економічний та інші механізми втілення в життя цих правових норм практично відсутні.

Інший бік проблеми обмеженого доступу до освіти і соціалізації дітей з ООП проявляється у дещо упередженому ставленні суспільства до запровадження інклюзивної освіти через наявні негативні соціальні стереотипи. На нашу думку, це пов'язано з методичною та матеріально-технічною невідповідністю загальноосвітніх навчальних закладів до навчання в них вищезазначеної категорії дітей, адже для цього необхідно затвердити низку правових актів, змінити нормативи щодо ресурсного забезпечення та організації навчального процесу з інклюзивною формою навчання, здійснити технічне оснащення, зокрема: створити класи із значно меншою наповнюваністю (від 6 до 12 осіб), забезпечити адаптацію навчальних програм до особливих психофізичних можливостей дітей з особливими освітніми потребами, розробити і запровадити спеціальне дидактичне, корекційно-розвивальне

устаткування, обладнати приміщення шкіл ескалаторами, ліфтами, підйомниками, увести у штат навчальних закладів висококваліфікованих учителів-дефектологів, вихователів, психологів, логопедів, соціальних педагогів, соціальних працівників, фізіотерапевтів та інших спеціалістів.

Тож є протиріччя між проголошеною рівноправністю у виборі виду освіти, освітніх послуг і фактичною нерівністю можливостей різних соціальних груп в реалізації цих прав. Це, у свою чергу, підтверджує тезу про недієвість механізмів державного управління спеціальними закладами для дітей з ООП.

Прийняття Закону України “Про охорону дитинства”, де вперше визначено поняття “дитина”, а діти-інваліди розглядаються як група, що потребує першочергової допомоги, – це важливий крок у формуванні соціальної політики, у тому числі й освітньої, в Україні. Проте проведений аналіз недоліків у реалізації соціальної політики щодо дітей з ООП дав змогу виявити наступні: наявність протиріч між задекларованими принципами гуманізму та існуючим негативним або байдужим ставленням суспільства до проблем вищезгаданої категорії дітей та їх сімей; недооцінка людського та трудового потенціалу дітей з особливими освітніми потребами, зневажання їхнього соціального ресурсу, що проявляється у забезпеченні для них мінімального рівня життя в умовах інтернату, обмеженні через особисті вади та нешироке коло знайомств у спілкуванні, наступному працевлаштуванні тощо; відсутність загальноприйнятого понятійно-категорійного апарату та юридично затвердженої термінології щодо забезпечення соціальних і освітніх запитів дітей з особливими потребами та деякі інші.

Проведений аналіз наукової літератури засвідчив відсутність на сучасному етапі розвитку науки державного управління загальноприйнятого визначення поняття “механізм державного управління” загалом та за різним галузевим спрямуванням зокрема (освітою, охороною здоров’я, сферою культури тощо). Наведені тлумачення цього терміна в Енциклопедичному словнику з державного управління [16, с. 421], Енциклопедії державного управління [17, с. 375–376] та інших академічних виданнях суттєво відрізняються, що є наслідком відсутності єдиного підходу щодо трактування сутності, основних принципів ознак, які визначають наповнення терміна “механізм управління” в цілому. Так, наприклад, на думку відомого дослідника В.Авер’янова, механізм державного управління подається як система органів виконавчої влади та сукупність правових норм, що регламентують як організаційну структуру системи органів виконавчої влади, так і процеси її функціонування та розвитку [2]. Таке визначення механізму державного управління фактично характеризує зміст так званого організаційно-правового механізму, який є різновидом наявного розмаїття чинних механізмів державного управління, що широко використовуються в практиці державного управління, а саме: соціально-економічного, фінансового, мотиваційного, кадрового та ін. Крім того, зважаючи на специфіку галузі освіти та сучасних світових та вітчизняних тенденцій у здійсненні державного управління нею, на нашу думку, доцільно говорити про механізми державно-громадського управління освітою, реалізація яких передбачає широку й активну участь в управлінських процесах різноманітних інститутів громадянського суспільства, розвиток нових форм державно-приватного та соціального партнерства, що, безсумнівно, змінює традиційне уявлення як про зміст, цілі державної політики у

сфері освіти та способи їх досягнення, так і про суб'єктів управлінського впливу, методи, форми, принципи, способи та інструменти їх взаємодії.

Виходячи з цього під механізмом державного управління спеціальними закладами для дітей з ООП будемо розуміти сукупність суб'єктів вироблення та реалізації державної політики і комплекс принципів, методів, засобів, норм, способів, форм та інструментів, які дають змогу забезпечити і реалізувати відповідно до визначених правових норм основні права та можливості дітей з ООП. Отже, зазначений механізм державного управління являє собою складний комплекс взаємопов'язаних між собою окремих механізмів державного управління, а саме: політичного, правового, структурно-організаційного, соціально-економічного, кадрового, мотиваційного. Ці механізми передбачають тісну взаємодію всіх суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері освіти, охорони здоров'я, соціального захисту дітей, чітку координацію дій організаційних структур, забезпечення контролю за виконанням чинного законодавства, формування системи оцінювання результатів і наслідків реалізації політики та соціальної ефективності державного управління спеціальними закладами для дітей з ООП.

Результати проведеного аналізу сучасного стану сформованості чинних механізмів державного управління спеціальними закладами для дітей з ООП свідчать про наявність багатьох проблем і недоліків. Розглянемо це більш докладно.

Політичний механізм державного управління спеціальними закладами для дітей з ООП являє собою засіб формування державної політики у сфері соціального захисту, створення умов для реалізації рівних прав і можливостей у здобутті освіти та подальшій соціалізації дітей з ООП. Він передбачає формування законодавчого поля, основних концептуальних документів (стратегій, національних доктрин), у яких визначено систему основних цінностей, гуманістичних принципів формування соціально активної особистості незалежно від її соціального статусу та фізичних вад, обґрунтовано вибір пріоритетних напрямів розвитку системи освітніх установ для дітей з ООП.

Аналіз змісту основних політичних документів показав наявність деяких розбіжностей та неточностей, недостатню спрямованість, певну непослідовність у формулюванні загальної місії державної політики щодо гарантування та забезпечення рівних прав і можливостей дітей з особливими потребами, які перебувають у спеціальних закладах, на здобуття якісної повноцінної освіти як засобу їх ефективної соціалізації, здобуття у майбутньому професії та зменшення залежності від соціальних служб.

Удосконалити цей механізм пропонуємо шляхом критичного перегляду змісту сучасної державної освітньої політики та спрямування її на формування толерантного ставлення суспільства, нового погляду на способи розв'язання проблеми неповноцінності дітей з різними фізичними і психічними вадами, зокрема через оновлення системи соціального захисту, підтримки та забезпечення державою можливостей для всебічного розвитку і соціальної адаптації дітей з ООП.

Правовий механізм державного управління спеціальними закладами для дітей з ООП являє собою систему правових норм (законів, постанов, розпоряджень, наказів тощо), що забезпечують процес реалізації на практиці відповідної державної політики, визначають основні функції, повноваження та відповідальність суб'єктів втілення державної політики, регламентують процедури, правила, способи здійснення

управлінського впливу на систему спеціальних закладів, прийняття адміністративних рішень, а також проведення зовнішнього адміністративного та громадського контролю за їх виконанням.

Проведений аналіз стану реалізації чинних нормативно-правових актів, що регулюють функціонування правового механізму державного управління спеціальними закладами, дав нам можливість виявити низку недоліків, які суттєво впливають на його результативність, серед них:

– несформованість єдиної міжгалузевої злагодженої та ефективно діючої в інтересах дитини системи професійної підтримки та супроводу (медичного, педагогічного, психологічного, соціальних працівників) освіти дітей з ООП. Відсутність на сьогодні в Україні міжгалузевих правових документів, що регулюють питання співробітництва та комплексної дії фахівців зазначених структур позначилася і на відсутності вкрай необхідних методичних інструментів для організації допомоги дітям цієї категорії, наприклад, педагогічні працівники не мають рекомендацій медиків з питань урахування конкретних поведінкових особливостей дитини з ООП як учасника навчального процесу в ЗНЗ; шкільні психологи та медичні працівники системи загальної середньої освіти не мають необхідного методичного забезпечення для кваліфікованого супроводу дітей із захворюваннями різних нозологій у ЗНЗ; фахівці із соціальної роботи не володіють необхідними компетенціями щодо впровадження інклюзивної освіти, не готові надавати допомогу з цих питань сім'ям, у яких виховуються діти з інвалідністю, та ін. Також виявлено відсутність співробітництва денних реабілітаційних центрів для дітей-інвалідів та інклюзивних навчальних закладів;

– недосконалість понятійно-категорійного апарату та відсутність нормативно затвердженої єдиної термінології; відсутність системи повного статистичного державного обліку дітей, які мають порушення психофізичного розвитку, та використання різних підходів до проведення обліку дітей з ООП, унаслідок чого виникають розбіжності в даних про цих дітей у різних органах виконавчої влади, які ними опікуються.

На наш погляд, доцільно здійснити наступні кроки, спрямовані на вдосконалення правового механізму державного управління з цих питань:

– розробити на засадах міжгалузевого системного підходу комплексні зміни до законодавства з питань освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, спрямовані на забезпечення у відповідних сферах реалізації всіх прав осіб з ООП, у тому числі з інвалідністю; запровадити механізми ефективної міжвідомчої взаємодії в інтересах дитини та визначити координуючі органи та їх повноваження (як на центральному, так і на регіональному рівнях) із зазначених питань; створити умови для широкого залучення до відповідної діяльності представників громадських організацій;

– створити робочі групи для розробки та впровадження комплексних методичних рекомендацій для здійснення соціо-медико-психолого-педагогічного супроводу та корекції поведінкових відхилень у дітей з ООП у навчальному процесі;

– чинну нормативно-правову базу України привести у відповідність із міжнародними угодами щодо дотримання і захисту прав людини, зокрема дитини з особливими потребами, реалізації та поширення моделі інклюзивного навчання дітей у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах;

– розробити та затвердити національний класифікатор типів (особливостей) сімей, які виховують дитину з особливими потребами;

– розробити і затвердити положення про створення банку даних у кожному регіоні про кількість дітей з ООП, у тому числі дітей-інвалідів, який має узагальнюватися та оновлюватися щорічно з метою максимально повного охоплення таких дітей навчанням відповідно до законодавства про освіту та охорону дитинства.

Структурно-організаційний механізм державного управління спеціальними закладами для дітей з ООП в Україні потребує вдосконалення, оскільки не відповідає завданням та структурі складної, розгалуженої мережі закладів спеціальної освіти для осіб з особливими потребами, яка містить навчально-виховні (корекційні) заклади, реабілітаційні і медико-педагогічні центри, навчально-виховні комплекси, спеціальні (корекційні) класи при загальноосвітніх закладах освіти, тощо. Має бути змінено концептуальні підходи до визначення мети та організації самого управління такими закладами, у центрі уваги управлінців має бути забезпечення індивідуальних потреб дитини з інвалідністю, розвиток її потенціалу, інтелектуальних і фізичних можливостей, а не оцінка ступеня її інвалідності (недієздатності).

Управління кожним типом спеціального навчального закладу характеризується низкою особливостей, що визначаються, серед іншого, метою його створення, мірою відповідальності за надання освіти та соціалізацію дітей з фізичними та інтелектуальними можливостями вихованців тощо. Проблема вироблення досконалої організаційної структури системи управління спеціальними закладами для дітей з ООП поглиблюється, як зазначалося вище, через відсутність точної статистичної картини щодо кількості дітей з тими чи іншими вадами.

Особливої уваги потребує рання діагностика дітей із порушеннями психофізичного розвитку та корекційна робота з ними. Останнім часом частка дітей, які мають порушення психофізичного розвитку, майже незмінна: 2012 рік – 10,9%, 2013 рік – 11,4% від загальної кількості дітей віком до 18 років. Однак відсутність єдиного загальнодержавного банку даних дітей з порушеннями психофізичного розвитку перешкоджає вирішенню питання про охоплення їх освітою. Ця ситуація ускладнюється ще й тим, що користуючись правом осіб з інвалідністю на конфіденційність інформації особистого характеру, їхні батьки не повідомляють керівників навчальних закладів про статус і потреби своїх дітей. Це зумовлює розбіжності між статистичними даними про чисельність дітей-інвалідів, унаслідок чого такі діти не отримують необхідної допомоги [9].

Для поліпшення виявленої ситуації ми вбачаємо за доцільне оновити загальні підходи та принципи здійснення державного управління спеціальними закладами наступним чином:

– запровадити принцип “школи для всіх” і зосередити заходи щодо організації навчального процесу на врахуванні індивідуальних потреб дитини з інвалідністю, визнанні насамперед інтелектуального потенціалу учня;

– створити у складі органів управління освітою окремі структурні підрозділи з питань освіти дітей з ООП;

– привести у відповідність із потребами населення мережу навчальних закладів усіх типів, установ охорони здоров’я та соціального захисту. Пріоритетним для навчання таких дітей стає створення умов для якомога меншої соціальної деривації,

тобто розміщення дитини з обмеженими можливостями в найменш специфічному, замкненому, обмеженому середовищі;

– запровадити в систему спеціальної освіти обов'язкову ранню, починаючи від народження, діагностику, соціо-медико-психолого-педагогічний патронат та реабілітацію дітей із порушеннями розвитку;

– налагодити співпрацю управління освітою з управліннями охорони здоров'я, соціального захисту для якомога раннього виявлення дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Така співпраця необхідна для створення банку даних про дітей з особливими потребами та оновлення й підвищення ефективності психолого-медико-педагогічних консультацій (ПМПК), робота яких на сьогодні, незважаючи на поставлені перед ними надзвичайно важливі завдання, є незадовільною. У тісній співпраці з ПМПК мають, на нашу думку, працювати визначені управлінням освіти і науки спеціальні або комбінованого типу дошкільні, опорні загальноосвітні з інклюзивними класами (групами) навчальні заклади. Така співпраця необхідна для визначення перспективи запровадження інклюзивного навчання у регіоні шляхом створення умов для охоплення щороку таким навчанням більшої кількості дітей з ООП, у тому числі дітей-інвалідів.

Найбільш складними для реалізації в умовах загострення економічної кризи та погіршення соціального клімату в Україні є *соціально-економічний та фінансовий механізми* державного управління спеціальними закладами для дітей з ООП, оскільки вони здатні відчутно змінити ситуацію у системі спеціальної освіти, зорієнтувати її на виконання соціальних функцій та створити міцне підґрунтя для докорінної зміни методології організації самої системи спеціальної освіти та державного управління нею, спрямувавши їх на особистість людини з ООП, інтереси якої держава має захищати і гарантувати умови для збереження та розвитку потенціалу. Соціально-економічний механізм державного управління як сукупність зв'язків, відносин, правил та вчинків, які виникають на основі спільної діяльності людей, на підставі закріплених норм, принципів, що визначають форму і зміст основних соціально-економічних відносин, на наш погляд, повинен розвиватися в бік розширення різних форм і методів соціального, державно-приватного, навіть міжнародного, партнерства. Розвиток цих форм партнерства є корисним для всіх суб'єктів його реалізації, зменшує необхідність створення спеціальних соціальних установ для доволі ізольованого утримання людей з інвалідністю, послаблює залежність таких людей від державних виплат, оскільки дає можливість їм успішно пройти соціалізацію, отримати професію, місце роботи тощо.

Очевидним на сьогодні є те, що рівень фінансування програм із забезпечення дітей з інвалідністю технічними та іншими засобами реабілітації не відповідає потребі. Ця ситуація проявляється двояко: з одного боку, ми маємо говорити про недостатню кількість грошей для утримання спеціальних закладів, а з другого – про застарілість самого механізму формування та розподілу фінансових ресурсів. Останній недолік частково пов'язаний з необхідністю оновлення правового забезпечення принципів функціонування фінансового механізму, правового врегулювання відносин між усіма суб'єктами спеціальної освіти. Проте проблемним залишається завдання розробки моделей системної, усебічної ефективної співпраці центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій з питань медичного, психолого-

педагогічного, соціального супроводу з раннього віку дітей з ООП, у тому числі дітей з інвалідністю.

Для поліпшення зазначеної ситуації пропонуємо:

– передбачити на рівні законодавства норму про персоніфікований підхід до визначення суми коштів на навчання і соціо-медико-психологічний супровід дитини та розробити відповідний механізм передачі коштів з державного та місцевих бюджетів до закладу, який обрали батьки дитини для отримання освітніх, соціальних та інших послуг;

– визначити основні засади взаємодії та розробити механізм участі недержавних організацій у вирішенні питань освіти, охорони здоров'я та соціального забезпечення дітей з порушеннями психофізичного розвитку;

– налагодити співпрацю всіх зацікавлених інституцій, що мають відношення до освітнього процесу.

Мотиваційний механізм державного управління спеціальними закладами для дітей з ООП полягає у застосуванні різноманітних технологій, що забезпечують високий рівень вмотивування працівників до діяльності, спрямованої на досягнення як цілей організації, так і їх особистих. Під час реалізації і формування мотиваційного механізму слід урахувувати три ключові складові змісту мотивації: зусилля, організаційні цілі та індивідуальні потреби. Зрозуміло, що керівники мають домагатися від працівників енергійних зусиль з метою досягнення поставлених організаційних цілей. Для цього вони мають забезпечити потреби працівників, що становлять основні цілі мотиваційних зусиль. Загальновідомі різновиди мотивації – матеріальні та моральні – потребують їх злагодженого поєднання відповідно до обсягу і складності поставлених завдань, індивідуальних прагнень і здібностей працівників. Доволі низький рівень професійних окладів як державних службовців, так і інших спеціалістів системи спеціальної освіти та недосконала практика застосування інструментів мотиваційного механізму державного управління фактично нівелювали стимулюючу дію мотивування і звели нанівець зміст засобів морального заохочення працівників. Виважене (персоніфіковане – залежно від якості роботи, відчутне – у кількісному та якісному еквівалентах) застосування зазначених інструментів (як заохочувальне, так і покаральне) мають повернути втрачені виховні, дійсно стимулюючі до поліпшення результатів своєї діяльності можливості мотивації.

Висновки. Таким чином, виявлено, що в Україні чинні механізми (політичний, правовий, структурно-організаційний, соціально-економічний, ресурсний, мотиваційний та ін.) державного управління спеціальними закладами для дітей з особливими потребами не відповідають запитам суспільства в цілому та не сприяють успішній реалізації основної соціальної функції цієї системи закладів, що проявляється в подальшому деякому обмеженні прав і можливостей молоді в доступі до наступних рівнів освіти, здобутті професії, виборі місця роботи та оплати праці. Наявна ситуація потребує вдосконалення зазначених механізмів та розробки ефективних інститутів, методів, засобів, інструментів впливу на систему спеціальних закладів. Запропоновані та обґрунтовані шляхи вдосконалення зазначених механізмів державного управління спеціальними закладами для цієї категорії дітей сприятиме досягненню соціально значущої мети розвитку та соціальної адаптації дітей з особливими потребами в суспільстві.

Перспективою подальших досліджень є створення дослідження фінансового механізму державного управління спеціальними закладами для дітей з ООП та розробка відповідної моделі його реалізації в сучасних умовах обмеженого фінансування та розвитку ринкових відносин у всіх сферах, у тому числі й у сфері освіти.

Список використаних джерел

1. Державний заклад “Центр медичної статистики Міністерства охорони здоров’я” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://medstat.gov.ua/ukr/about.html>
2. Державне управління в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. В. Б. Авер’янова. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 432 с.
3. Журавльова Ю. О. Механізми державного управління реформуванням вищої освіти України в умовах євроінтеграції : автореф. дис. ... к.держ.упр. : спец. 25.00.02 “Механізми державного управління” / Журавльова Ю. О. – Одеса, 2009. – 20 с.
4. Інклюзивна освіта [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dnz3.edu.vn.ua/Inkluzive.html>
5. Кравченко О. М. Теоретичні підходи до визначення поняття “механізм державного управління” [Електронний ресурс] / О. М. Кравченко // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2009. – С. 2. – Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua>
6. Лист Міністерства освіти і науки “Про забезпечення безперешкодного доступу до навчальних закладів” від 13 серп. 2014 р. № 1/9-414.
7. Паращенко Л. І. Механізми державного управління загальною середньою освітою в контексті національної стратегії розвитку освіти [Електронний ресурс] / Людмила Іванівна Паращенко // Електрон. наук. фах. вид. “Державне управління: удосконалення та розвиток”. – 2012. – № 1. – Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=382>
8. Корнієнко С. Механізми формування та здійснення державної політики у сфері соціального захисту дітей з інвалідністю / С. Корнієнко // Вісник НАДУ. – 2013. – № 1. – С. 239–247. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadu_2013_1_32.pdf
9. Парламентські слухання. Освіта, охорона здоров’я та соціальне забезпечення дітей з порушеннями психофізичного розвитку: проблеми та шляхи їх вирішення. – 2014. – 4 черв. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article?jsessionid=E7BF6E8D459D39701FD4590DD5AAECAC?art_id=61951&cat_id=59256
10. Покась В. П. Становлення та розвиток інтернатних закладів освіти в Україні : монографія / В. П. Покась. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. – 208 с.
11. Поступна О. В. Механізми державного управління вищою освітою на регіональному рівні : дис. ... к.держ.упр. : спец. 25.00.02 “Механізми державного управління” / Поступна О. В. – Х., 2009. – 220 с.
12. Про затвердження Положення про спеціальну загальноосвітню школу (школу-інтернат) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку МОН України ; Положення від 15 верес. 2008 р. № 852 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1219-08/print1232541639738801>
13. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: “Освіта, охорона здоров’я та соціальне забезпечення” : Постанова Верхов. Ради України від 13 січ. 2015 р. № 96-VIII.
14. Ярцева Т. О. Механізми державного управління розвитком освіти в Україні : автореф. дис. ... к.держ.упр. : спец. 25.00.02 “Механізми державного управління” / Ярцева Т. О. – Дніпропетровськ, 2010. – 19 с.
15. Will M. C. Education children with learning problems: a shared responsibility / M. C. Will // Exceptional Children. – 1986. – N 52. – P. 411–415.
16. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.
17. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. – Т. 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. колегія : Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) та ін. – 2011. – 692 с.